

M A T E R I A Ł Y

Krakowskie czasy studiów Rafała Lemkina

„Nie wiem, czy będę mógł przeżyć hańbę,
która spaść na mnie może,
jeżeli się J[aśnie] W[ielmożni] Panowie
nie zlitujecie nade mną i nie darujecie mi mego
przestępstwa wobec was”¹.

I

Przytoczonymi powyżej słowami rozpoczyna się drugi list skierowany przez studenta Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie do profesora filologii klasycznej tegoż wydziału Adama Miodońskiego. Jakiej „zbrodni” dopuścił się ów słuchacz? Jan Ujda — bo o nim tutaj mowa — po uzyskaniu matury w gimnazjum w Dębicy immatrykulował się w Krakowie na fakultecie filozoficznym na semestr zimowy roku akademickiego 1910/1911. Wśród wybranych przedmiotów znalazły się wykłady wspomnianego wyżej profesora („Literatura rzymska od Marka Aureliusza do końca III wieku po Chrystusie” i „Historyczna gramatyka języka łacińskiego”, część I) oraz prof. Kazimierza Morawskiego („Virgilis, Aeneis, księga VI”). Nie byłoby w tym niczego zaskakującego, gdyby nie dość nietypowa forma zaliczenia wykładów — dokonał ich sam student w prosty sposób, podrabiając podpisy wykładowców. Zacytowany fragment listu jest prośbą o wybaczenie. Kolegium Profesorów Wydziału Filozoficznego usunęło studenta z Uniwersytetu, niemniej nie pozbawiło go prawa zapisania się na inną uczelnię — Jan Ujda ostatecznie uzyskał doktorat z filozofii w Uniwersytecie w Poznaniu².

¹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), WF II 492, list Jana Ujdy do prof. Adama Miodońskiego z 24 XI 1912.

² Jan Ujda — ur. w 1889 w Pilchowie, pow. rozwadowski, Galicja; wyzn. rzymskokatolickie; narod. polska; obyw. austriackie; ojciec Piotr, rolnik, zamieszkały w Pilchowie. Gimnazjum Franciszka Józefa w Dębicy, matura w 1910 (z odznaczeniem). UJ, Wydział Filozoficzny, student zwyczajny 1910/11–1912/13 sem. I. Uniwersytet w Poznaniu, Wydział Humanistyczny, doktor filozofii na podstawie pracy: „De clausulis Hieronymianis” 30 XII 1933. Zob.: Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. 153/145,teczka doktorska Jana Ujdy.

Takich przykładów — niestety — możemy podać kilka. Niemalże w tym samym czasie i na tym samym wydziale student (w latach akademickich 1901/1902–1907/1908) Jan Straszewski podawał, że jest synem profesora Maurycego Straszewskiego, a dzięki temu był zwalniany z opłaty czesnego. Finał tej sprawy był następujący — student musiał opłacić czesne za cały okres swojej nauki, a profesor — potraktowany w dość łagodny sposób, gdyż całej sprawie nie nadano oficjalnego biegu — musiał zrezygnować z członkostwa w Komisji Budowlanej i złożyć wniosek o emeryturę, z którym nie spieszo się zbyt w realizacji³.

Dlaczego te przykłady zostały przytoczone i co mają wspólnego z Rafałem Lemkinem — bez wątpienia wybitnym i zasłużonym prawnikiem — o którym Stanisław Mikke na łamach „Palestry” napisał:

Historia, pamięć, tak to już jest, bywają niesprawiedliwe. Ileż to śladów znakomitych postaci zatarło się niemal lub całkowicie. [...] Wyjątkowo przykrym, a też i niepojętym, właśnie takiego niesprawiedliwego zapomnienia przykładem, jest Rafał Lemkin, choć człowiek ten zasłużył sobie na dobre miejsce w społecznej świadomości⁴.

Mimo tego „zapomnienia” jak na osobę, która uchodzi za twórcę pojęcia ludobójstwa (*genocidium*) i konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 9 XII 1948 r., sporo naukowców i z Polski, i z zagranicy poświęciło mu swoje teksty — przywołajmy choćby Marka Kornata⁵, Janinę Wojciechowską⁶, Sebastiana Ziembickiego⁷ i przede wszystkim Ryszarda Szawłowskiego⁸. Wszyscy ci, powielali wiadomości już znane — studia w Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie — uwieńczone doktoratem — a jedynym punktem dyskusji była data urodzenia, która początkowo wahała się pomiędzy 1900 a 1901 r. Dopiero ostatnio Jarosław Moklak jako pierwszy w swoim artykule o Rafale Lemkinie w kontekście ludobójstwa na Ukrainie, którym bez wątpienia był „wielki głód” z lat 30. XX w., wspomniał o jego studiach w Uniwersytecie Jagiellońskim i dorzucił kolejną datę urodzenia naszego bohatera — 1895:

Na obecnym etapie badań — zapisał krakowski historyk — nie są znane powody, dla których [Rafał] Lemkin zmienił datę urodzenia, ale może to mieć związek z jego wyjazdem do Lwowa.

³ P. M. Żukowski, *Źródła do dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Sprawa prof. Maurycego Straszewskiego z 1905 roku*, „Archiwista Polski”, 2005, R. IX, z 4 (36), s. 31–36.

⁴ S. Mikke, *Adwokat Rafał Lemkin — wybitny nieznan*, „Palestra”, 2006, R. LI, nr 1–2 (577–578), s. 110–113.

⁵ M. Kornat, *Rafał Lemkin (1900–1959) — studium biograficzne*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż), 2004, z. 147, s. 107–157; idem, *Barbarzyństwo — wandalizm — terroryzm — ludobójstwo. O Rafale Lemkinie i idei zdefiniowania „zbrodni w obliczu prawa narodów”*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 2008, 3 (43), s. 79–100.

⁶ J. Wojciechowska, *Rafał Lemkin — autor pojęcia „ludobójstwo”*, w: *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci profesor Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R. G. Hulaś, K. Wiak, Lublin 2006, s. 141–147.

⁷ S. Ziembicki, *Kilka uwag o Rafale Lemkinie — twórcy pojęcia „genocyd”*, w: *Wybitni prawnicy na przestrzeni dziejów*, red. M. Marszał, J. Przygodzki, Wrocław 2006, s. 250–259.

⁸ R. Szawłowski, *Lemkin Rafał*, w: *Encyklopedia białych plam*, t. XI, Radom 2003, s. 51–53; idem, *Rafał Lemkin — twórca pojęcia „ludobójstwo” i główny architekt konwencji z 9 XII 1948 r. (w czterdziestolecie śmierci)*, „Państwo i Prawo”, 1999, z. 10, s. 74–86.; idem (przy współpracy K. Pola), *Rafał Lemkin (1900–1959). Polski prawnik twórcą pojęcia „ludobójstwo”*, „Sprawy Międzynarodowe”, kwiecień–czerwiec 2005, nr 2 (LVIII), s. 103–135.

Wyjaśnienia wymagają adnotacje dziekana Wydziału Prawa U[niwersytetu] J[agiellońskiego] prof. Stanisława Kutrzeby datowane na [dzień] 22 II 1921, z których wynika, że [Rafał] Lemkin miał problemy z zaświadczeniem wojskowym i jego wpis na trzeci semestr został unieważniony⁹.

W niniejszym artykule, niezbyt obszernym, ale treściwym, odpowiem — mam nadzieję — na tak sformułowane pytanie¹⁰.

II

W swoim tekście Herbert Maza¹¹ podaje informację, iż w latach 1919–1920 Rafał Lemkin odbył służbę wojskową, która przypadła na lata wojny polsko–sowieckiej. W czasie działań wojennych został ranny. Wszystkie osoby, które zajmowały się postacią wybitnego prawnika, powoływały się na tę informację. Dodatkowo fakt, że studia prawnicze rozpoczął we Lwowie w 1921 r. tylko ten epizod uwiarygodniało. Jednak Ryszard Szawłowski podaje, że nie ma na to dowodów tak samo jak na potwierdzenie faktu jego czynnego udziału w wojnie polsko–niemieckiej 1939¹².

Po immatrykulacji w mieście nad Pełtwią Rafał Lemkin studiował w latach akademickich 1921/1922–1923/1924. W pierwszej swojej karcie wpisowej „do użytku Dziekanatu” na Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych w trymestrze II (zimowym) roku akademickiego 1921/1922 podał następujące dane biograficzne: Rafał Lemkin, język ojczysty — polski, wyznanie — „wybrany”, urodzony 24 VI 1895 r. w dobrach Bezwodne ziemi grodzieńskiej, ojciec Józef, rolnik. Można założyć, że trymestr jesienny spędził na Wydziale Filozoficznym tegoż Uniwersytetu, bez jakichkolwiek zaliczeń, lecz sam podał, iż przybył bezpośrednio z Uniwersytetu Jagiellońskiego — co jak wiem, nie jest prawdą — a podstawą wpisu był indeks i świadectwo odejścia z tejże uczelni. W rubryce dotyczącej wojska podał, że służył w Radzie Sanitarnej na terenach przyfrontowych (zaświadczenie z 17 IX 1921 r.) i jako „kresowiec” poborowi nie podlega (zaświadczenie z 18 XII 1920 r.). Od roku akademickiego 1922/1923 podaje już datę urodzenia — rok 1900, a swój stosunek do służby wojskowej — „odroczony na zasadzie art[ykułu] 64”. Natomiast wypełniając kartę na trzy trymestry roku akademickiego 1923/1924, uczynił niejako kompilację ze swoich wcześniejszych dat urodzenia i wpisał: 24 VI 1900¹³.

Dnia 4 X 1924 r. uzyskał absolutorium i przystąpił — zgodnie z obowiązującą na terenie byłego zaboru austriacką ordynacją studiów i rozporządzeniem z 15 IV 1872 r. — do egzaminów ścisłych (rygorozów) na stopień doktora praw¹⁴:

⁹ J. Moklak, *Od Redakcji*, „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno–politologiczne”, 2008, z. 1–2, s. 6.

¹⁰ Niestety ukazuje się on już po publikacji materiałów z konferencji zorganizowanej w Warszawie przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych: *Rafał Lemkin: a Hero of Humankind*, red. A. Bieńczyk–Missala, S. Dębski, Warszawa 2010.

¹¹ H. Maza, *Raphaël Lemkin et la Convention contre Génocide*, w: idem, *Neuf Meneurs Internationaux de l'initiative individuelle dans l'institution des organisations internationales pendant le XIXe et XXe siècle*, Paris 1965, s. 343–357.

¹² R. Szawłowski (przy współpracy K. Pola), *Rafał Lemkin (1900–1959). Polski prawnik...*, s. 107.

¹³ Derżawnyj archiw Lwiwskojj obłasti (Państwowe Archiwum Obwodowe we Lwowie, dalej: DALO), Fond 26: Uniwersytet im. Jana Kazymyra u Lwowi, opis 15, sprawa 193 (katalog 1921/22), 201 (katalog 1922/23), 207 (katalog 1923/24). Informacje o lwowskich latach studiów Rafała Lemkina zawdzięczam księdzu prof. Józefowi Wołczańskiemu, któremu składam za to serdeczne podziękowania.

¹⁴ K. Kumaniecki, *Zbiór najważniejszych przepisów uniwersyteckich*, Kraków 1913, s. 256–261. Nadal w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie obowiązywały przepisy o tzw. państwowych egzami-

Rygorozum I (sądowe z przedmiotów m.in.: prawo i proces cywilny oraz prawo i proces karny) — 22 IV 1925 r.; Juliusz Makarewicz (sufficenter), Aleksander Doliński (insufficenter), Roman Longchamps de Berier (sufficenter), Kamil Stefko (sufficenter); przyjęte większością głosów.

Rygorozum II (polityczne z przedmiotów m.in.: prawo polityczne, ekonomia polityczna oraz prawo narodów) — 27 IV 1926 r.; Aleksander Doliński (sufficenter), Ludwik Ehrlich (sufficenter), Stanisław Starzyński (sufficenter), Leon Piniński (insufficenter), Przemysław Dąbkowski (sufficenter); przyjęte większością głosów.

Rygorozum III (historyczne z przedmiotów m.in.: prawo rzymskie, karolińskie oraz polskie) — 3 VII 1926 r.; Oswald Balzer (sufficenter), Stanisław Starzyński (sufficenter), Władysław Abraham (insufficenter), Marcei Chlamtacz (sufficenter), Przemysław Dąbkowski (sufficenter); przyjęte większością głosów¹⁵.

W wyniku pozytywnie złożonych egzaminów ścisłych przez aspirującego do stopnia doktorskiego kandydata dopuszczono go do uroczystej promocji, a na potwierdzenie tego faktu w „Album promotionum Universitatis Leopoliensis” pod numerem 684 wpisano:

Praesentibus nobis Dominum Raphael Lemkin e vico Bezwodne in palatinatu Bialostocensi oriundum omnibus quae lege praescripta sunt praestitis in doctorem iuris promotum esse in perpetuum rei memoriam huic protocollo insertum firmamus.

Leopoli, die IX mensis Julii MCMXXVI

Vladimirus Sieradzki, h. t. prorector
Premislaus Dąbkowski, h. t. decanus
*Oswaldus Balzer, promotor*¹⁶.

W swoim studium biograficznym o Rafale Lemkinie Marek Kornat napisał m.in.: „W perspektywie przyszłej kariery prawniczej [Rafała] Lemkina wybór Uniwersytetu Lwowskiego okazał się posunięciem bardzo szczęśliwym, można powiedzieć, że był decydujący w jego biografii naukowej”¹⁷.

Biorąc pod uwagę niżej przedstawione dokumenty i zawarte w nich fakty, powiedzenie, że nasz bohater był bardziej zmuszony do dokonania takiego a nie innego wyboru, byłoby

nach prawniczych, których złożenie dawało uprawnienia zawodowe do pracy w administracji państwowej, sądownictwie, notariacie czy adwokaturze. Spośród trzech egzaminów: historyczno-prawniczego, sądowego i z nauk politycznych tylko pierwszy był obowiązkowy i każdy student prawa zobowiązany był go zdać po wysłuchaniu co najmniej czterech pierwszych semestrów (były dopuszczane wyjątki od tej zasady), do egzaminu drugiego można było przystąpić najwcześniej po siódmym semestrze, a do trzeciego dopiero po uzyskaniu absolutorium. Zob.: M. Barcik, *Komisja Rządowa Egzaminacyjna (Państwowa Komisja dla Teoretycznych Egzaminów Prawniczych) w Krakowie (1850–1932). Zarys dziejów komisji. Kancelaria i opis zespołu*, w: *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850–1939 (1954)*, red. J. Michalewicz, Kraków 1997, s. 441–447. Rafał Lemkin zdał na pewno egzamin historyczno-prawny, a także egzamin sądowy — 24 IV 1925 r. oraz egzamin z nauk politycznych — 20 V 1926 r. Zob.: DALO, Fond 26, opis 15, sprawa 399 (protokoły egzaminu sądowego), 401 (protokoły egzaminu z nauk politycznych).

¹⁵ DALO, Fond 26, opis 15, sprawa 505 (protokoły egzaminów ścisłych).

¹⁶ DALO, Fond 1353, „Universitatis Leopoliensis. Album promotionum”, poz. 684.

¹⁷ M. Kornat, *Rafał Lemkin (1900–1959)...*, s. 112.

blіszsze prawdy. Jako szczęśliwy dla Rafała Lemkina określić można jedynie finał jego krakowskiej — niechlubnej — przygody; ale o tym w dalszej części tekstu. Gwoli wyjaśnienia — bo trochę niedokładnie to Ryszard Szawłowski w jednym ze swoich tekstów przedstawił¹⁸ — tylko podam, że w czasach II Rzeczypospolitej austriacka ordynacja studiów obowiązywała, aż do 31 XII 1932 r. (ale tylko dla osób, które rozpoczęły studia lub egzaminy ściśle według starych przepisów), obok wprowadzonej rozporządzeniem ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 11 XI 1924 r., tzw. „doktoratów nowego typu” dla studentów rozpoczynających kształcenie według polskich ustaw akademickich¹⁹. Przytoczyłem te krótkie wyjaśnienie celem zobrazowania, że trudno jest mówić — opierając się na wówczas obowiązujących przepisach — że Rafał Lemkin był uczniem — stosując współczesną definicję tego słowa — „najwybitniejszego karnisty” Juliusza Makarewicza i pod jego kierunkiem uzyskał doktorat²⁰. Prawo karne przy rygorozach składanych ustnie stanowiło część tylko egzaminu z przedmiotów sądowych (iuridicum), a jak wynika z zacytowanych wyżej źródeł, aktu promocji doktorskiej (uroczystego wręczenia dyplomu) dokonał Oswald Balzer wyznaczony do tej funkcji przez Radę Wydziału. Możemy jedynie podkreślić — za Zdzisławem Papierkowskim — że Rafał Lemkin należał do grona tych studentów Juliusza Makarewicza, którzy weszli z nim „w stosunek ucznia do mistrza, trwający szereg lat i wyrażający się jakąś produkcją naukową w postaci rozprawy doktorskiej czy habilitacyjnej, względnie innej monografii”²¹. I w przypadku naszego bohatera mowa może być tylko i wyłącznie o trzecim warunku²².

Już przytoczone wyżej lata studiów muszą budzić wątpliwości, gdyż — bez względu na to, czy przebiegały one według „starej” austriackiej, czy „nowej” polskiej ordynacji — studia prawnicze trwały osiem semestrów. Możemy założyć, iż Rafałowi Lemkinowi zaliczono do okresu studiów czas spędzony w wojsku. Studentom wydziałów prawniczych dawnej monarchii habsburskiej takie prawo dawało rozporządzenie ministra wyznań i oświaty z 18 II 1916 r. podtrzymane w niepodległej Polsce rozporządzeniami ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 19 X 1921 oraz 2 VI 1922 r. Zgodnie z tymi przepisami dziekan za zgodą Kolegium Profesorów, a od roku akademickiego 1920/1921 Rady Wydziałowej, mógł zaliczyć służbę wojskową do ustawowego czasu studiów w wymiarze nie więcej niż trzech

¹⁸ R. Szawłowski, *Rafał Lemkin (1900–1949)*..., s. 109.

¹⁹ Zob.: D. Grodowska-Kulińska, *Wydział Prawa (1849–1939). Zarys dziejów wydziału i organizacja studiów. Kancelaria i opis zespołu, w: Inwentarz akt wydziałów...*, s. 69–78.

²⁰ Ten „najwybitniejszy” wniośł dnia 24 II 1896 r. (data wpływu pisma) na krakowski Wydział Prawa podanie o veniam legendi z prawa karnego materialnego, jednak kollokwium, które odbyło się 21 VII 1896 r., zostało przerwane i w dniu następnym recenzenci złożyli zgodnie wnioszek, by go nie przyjąć. W głosowaniu wnioszek recenzentów uchwalono większością głosów. Ponowne podanie o veniam legendi J. Makarewicz złożył 20 XI 1896 r. z prawa karnego austriackiego i ta procedura habilitacyjna zakończyła się — referentami byli ci sami profesorowie — powodzeniem i uzyskaniem docentury 26 IV 1897 r. Zob.: P. M. Żukowski, *Wychowankowie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*, „Palestra”, 2009, nr 9–10, s. 164–170.

²¹ Cyt. za: *Juliusz Makarewicz (1872–1955)*, w: K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 865–866.

²² Zob.: *Kodeks karny republik sowieckich*, tłumaczyli z oryginału: R. Lemkin i T. Kochonowicz przy współudziale L. Dworzaka, Z. Papierkowskiego i R. Piotrowskiego, słowo wstępne napisał J. Makarewicz, Warszawa 1926.

semestrów²³. Gdyby tak jednak było — nie podważano by udziału Rafała Lemkina w wojnie polsko–bolszewickiej.

III

Po uzyskaniu matury w gimnazjum w Białymstoku 30 VI 1919 r. Rafał Lemkin zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zgodnie z zachowanymi kartami wpisowymi (w katalogu głównym i wydziałowym) wysłuchał w pełni dwóch semestrów wykładów w roku akademickim 1919/1920, natomiast wpis na semestr zimowy roku 1920/1921 został unieważniony²⁴. Dlaczego? Dziekan wydziału prof. Stanisław Kutrzeba musiał to uczynić z powodu decyzji Senatu Akademickiego z 8 VII 1921 r., która zastrzała wnioskowaną przez Komisję Dyscyplinarną karę (zob. dok. nr 5A) polegającą na wymierzeniu „mu nagany przez dziekana oraz niezaliczeniu mu letniego trymestru, a to z uwagi na jego ostatnie, pełne skruchy, przyznanie się do winy, mimo przedstawionych mu korzystnych dlań zeznań [Zbigniewa] Pawłowskiego” i nakazywała relegowanie Rafała Lemkina z Uniwersytetu Jagiellońskiego (zob. dok. nr 5B) „ze względu na stwierdzony fakt podejścia [okłamania — P. M. Ż] dziekana, przez przedłożenie mu świadectwa, o którego nieprawdziwości i nielegalności był przekonany”. Nieprawdziwy dokument został przedstawiony — dodajmy — przy wpisie na semestr zimowy roku akademickiego 1920/1921.

O przyczynach takiego postępku Rafała Lemkina świadczą przytoczone niżej archiwa. Sam bohater — w tym wypadku występujący w niezbyt chwalebnej roli — tłumaczył się obawami, czy na podstawie posiadanych dokumentów, a bez poświadczenia służby wojskowej zostanie immatrykulowany. Można przyjąć próbę zrozumienia takiego toku myślenia, zwłaszcza gdy się przytoczy dyskusję, jaka została przeprowadzona na posiedzeniu Kolegium Profesorów Wydziału Prawa 10 IV 1919 r. nad uchwałą Senatu Akademickiego, która „stwierdzała, że przyjmowani mają być tylko uczniowie, którzy się wykażą spełnieniem służby narodowej [wojskowej — P. M. Ż]”. Niemniej ta procedura obowiązywała w sprawie zapisów na semestr letni roku akademickiego 1918/1919, który z powodu zamknięcia Uniwersytetu Jagiellońskiego rozpoczął się 5 V 1919 r.²⁵ W kilka miesięcy później profesorem na posiedzeniu 4 X 1919 r. rozstrzygali kwestie zaliczenia czasu spędzonego w wojsku do toku studiów na podstawie wyżej przytoczonej uchwały. Profesor Stanisław Estreicher wyjaśnił:

tę sprawę ze stanowiska doświadczeń poczynionych przez niego w roku ubiegłym: w 90% wypadkach na dwie jest sprawa wojskowa; uczniowie na to się zapisywali jako nadzwyczajni, aby na tej podstawie uzyskać zwolnienie od służby wojskowej²⁶.

²³ AUJ, WP II 85, protokół z posiedzenia Kolegium Profesorów Wydziału Prawa i Administracji z 10 IV 1919, k. 103.

²⁴ Rafał Lemkin wpisany jest pod numerem 3188 w księdze immatrykulacyjnej, a za datę przyjmuje się adnotację kwestury o uiszczeniu czesnego 8 X 1919 r. Zob.: AUJ, S II 516, „Album Universitatis Jagellonicae Cracoviensis ab anno 1911/12–1921/22”; S II 290b, S II 291b, S II 298b katalogi główne studentów (senackie); WP II 294, 297, WP II 298 katalogi wydziałowe.

²⁵ AUJ, WP II 85, protokół z posiedzenia Kolegium Profesorów Wydziału Prawa i Administracji z 10 IV 1919, k. 103.

²⁶ Ibidem, protokół z posiedzenia Kolegium Profesorów Wydziału Prawa i Administracji z dnia 4 X 1919, k. 144.

Z podobnymi praktykami musiał się zmagać Uniwersytet we Lwowie. Alfred Halban, rektor tejże uczelni, skierował do Uniwersytetu Jagiellońskiego 6 III 1920 r. list z zapytaniem, czy krakowska uczelnia — wobec zbliżających się wpisów na letni semestr — zamierza zrezygnować z wymagania od młodzieży poświadczenia spełnienia obowiązków wojskowych.

Pogłoska taka rozeszła się w kołach tut[ejszej] młodzieży narodowo-żydowskiej, więc pragnęlibyśmy bardzo w interesie jednolitego postępowania wiedzieć dokładanie, czy istotnie Uniwersytet Jagielloński zamierza — i w jakim kierunku — odstąpić od dotychczasowego sposobu postępowania²⁷.

W imieniu krakowskiej uczelni odpisał 10 III 1920 r. sekretarz Włodzimierz Ottman — mamy brudnopis listu — informując, iż „Uniwersytet Jagielloński tak jak dotychczas, będzie i nadal wymagał przy wpisach wykazania się spełnieniem obowiązków wojskowych przez wpisującą się młodzież”²⁸.

Jednak czy obawy o wpis usprawiedliwiają przedstawienie fałszywych dokumentów? Ja osobiście uważam, że nie, lecz każdy rozważyć to musi we własnym sumieniu, biorąc pod uwagę ówczesne wojenne, a nie dzisiejsze pokojowe okoliczności. Przyznanie się Rafała Lemkina do winy i prośba o łagodne potraktowanie — co zostało stwierdzone z nadatkiem (zob. dalej) — a także jego późniejsze dokonania skłaniają do konstatacji, że w pełni przeszedł drogę Jacka Soplicy; po winie i ekspiacji swoim życiem w pełni się zrehabilitował.

Pozostaje do rozstrzygnięcia jeszcze jedna kwestia, a mianowicie sprawa uzyskania świadectwa maturalnego w białostockim gimnazjum. Dnia 25 VI 1919 r. przed komisją egzaminacyjną powołaną przez delegata ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Karola Opuszyńskiego odbyły się w Białymstoku egzaminy dojrzałości — pierwsze w dziejach szkoły powołanej w 1915 r. — dla ośmiorga abiturientek prywatnego gimnazjum realnego polskiego prowadzonego przez Towarzystwo Pomocy Szkołom Polskim. Maturę uzyskało siedem pań²⁹. Wspomniane ministerstwo niemal co roku na potrzeby uniwersytetów sporządzało wykaz szkół z terenów byłego Królestwa Kongresowego i zaboru rosyjskiego albo tylko z zaboru rosyjskiego, które wydały świadectwa dojrzałości. Wynika z niego, iż w Białymstoku w roku szkolnym 1918/1919 tylko ośmioklasowe gimnazjum żeńskie przeprowadziło egzamin maturalny, a dopiero w roku następnym — 1919/1920 — już po upaństwowieniu wyżej wymienionego gimnazjum i stworzeniu dwóch oddzielnych szkół: męskiego gimnazjum im. króla Zygmunta Augusta i żeńskiego im. księżnej Anny z Sapiechów Jabłonowskiej, egzaminy dojrzałości się odbyły³⁰.

²⁷ AUJ, S II 635, list A. Halbana z 6 III 1920.

²⁸ Ibidem, brudnopis odpowiedzi z 10 III 1920. Obowiązek udokumentowania odbycia służby wojskowej nie był tylko nakazem wprowadzonym przez władze uniwersyteckie, lecz został nakazany decyzją Rady Ministrów. Zob.: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Protokoły Posiedzeń Rady Ministrów, t. VII, k. 457–458, posiedzenie z 18 IX 1919. Zob.: A. Pilch, *Rzeczpospolita Akademicka. Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997, s. 24–26; J. Tomaszewski, *Rząd Rzeczypospolitej Polskiej wobec projektu utworzenia Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie*, w: *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku*, red. M. Pułaski, Kraków 1993, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, t. MLXXXVIII, „Prace Historyczne”, z. 103, s. 116–117.

²⁹ Egzamin dojrzałości zdały: Maria Bielska, Wanda Chmielewska, Halina Goławska, Gertruda Kozłowska, Halina Kościanka, Jadwiga Kundówna, Teofila Wroczyńska. Zob.: *Egzaminy maturalne*, „Dziennik Białostocki”, 25 VI 1919, R. I, nr 64, s. 4; *Uroczystość szkolna*, „Dziennik Białostocki”, 26 VI 1919, R. I, nr 65, s. 4.

³⁰ AUJ, S II 631, WP II 168, odpis listy szkół średnich byłego Królestwa Kongresowego (właściwie

IV

Wszystkie zamieszczone dokumenty pochodzą ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i przechowywane są w fascykule pod sygnaturą: S II 728, „Rozprawy dyscyplinarne o przestępstwa pospolite, naruszenie dyscypliny uniwersyteckiej lub w sprawach cywilnych 1919–1927”. Zostały one przedstawione wiernie, z uwzględnieniem wszystkich dopisków i uwag zamieszczonych na marginesach. Natomiast pominięto opis o charakterze kancelaryjnym (liczba dziennika, data wpływu). W nawiasach kwadratowych [...] rozwinięto nieformalne skróty, dodano brakujące litery. Uwspółcześiono odmianę wyrazów oraz poprawiono oczywiste błędy językowe i ortograficzne. Przypisy liczbowe zawierają głównie podstawowe dane biograficzne osób występujących w protokołach. Przypisy (symbole) literowe (objaśnienie poniżej) służą odzwierciedleniu wyglądu drukowanych tekstów i ewentualnej ingerencji w nie.

Zainteresowanych Czytelników pragnących podzielić się swoimi uwagami czy refleksjami proszę o przesyłanie ich na adres e-mailowy: p.m.zukowski@uj.edu.pl

Przemysław Marcin Żukowski

Kraków

Objaśnienia symboli literowych

- ^a ---^a — dopisano ręcznie
^b ---^b — pieczętka
^c ---^c — podpis odręczny

Nr 1.

List Zbigniewa Pawłowskiego do Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie w sprawie sfałszowanego zaświadczenia wojskowego przez Rafała Lemkina oraz dalsza korespondencja władz uniwersytetu

masz.

^bSĄD POŁOWY
 ETAPU 2 ARMII^b

Do Dyrekcji
 Uniwersytetu Jagiellońskiego
 w Krakowie

Dowiedziawszy się przypadkowo, iż niejaki Rafael L^ae^a m k i n słuchacz praw tamt[ejszego] Uniwersytetu przedłożył przy [wpisie] zaświadczenie tut[ejszego] Sądu Polowego,

byłego zaboru rosyjskiego), które wydały świadectwa dojrzałości w roku szkolnym 1917/18 i 1918/19 z 29 IX 1919 oraz w roku szkolnym 1919/20 z 25 VI 1921.

jakoby miał pracować w powyższym sądzie, donoszę, że zaświadczenie to jest sfałszowane, albowiem będąc kierownikiem kancelarii przy tymże Sądzie [Polowym] od samego początku założenia tegoż uważam sobie za obowiązek donieść tamt[ejszej] Dyrekcji, iż nazwisko [Rafała] L^{a-e-a} m k i n a nie jest mi znane.

Zaświadczenie to wystawił słuchacz tamt[ejszego] Uniwersytetu Michał S c h n e e - w e i s s³¹, rodem z Rzeszowa, który pracował w tut[ejszym] sądzie jako protokolant.

Wymieniony, podczas mojej nieobecności, gdy byłem na urlopie, pracował przez pewien czas w kancelarii głównej, gdzie miał dostęp do stempli sądowych, dopuszczał się różnych nadużyć, czego dowodem jest wystawienie przez niego fałszywego zaświadczenia na nazwisko [Rafała] L^{a-e-a} m k i n a z Wołkowyska. Ponieważ zachodziła pewna niedokładność w wystawionym przez [Michała] S c h n e e w e i s s a zaświadczeniu, wydało się takowe w tamt[ejszym] Uniwersytecie podejrzanym i miano sprawdzić identyczność tejsze, o czym dowiedziawszy się [Michał] SCHNEEWEISS, prosił listownie krewnych [Rafała] L^{a-E-a} MKINA w Wołkowysku, by ci sprawę w tut[ejszym] Sądzie [Polowym] zatuszowali w razie gdyby tamt[ejsza] Dyrekcja postanowiła stwierdzić identyczność w mowie będącego zaświadczenia.

W o ł k o w y s k, ^aziemia grodzieńska^a, dnia 30 I 1921.

^cPawłowski Z[bigniew]³²
Kier[ownik] kanc[elarii]^c

Nr 1A.

rkps

^bSENAT AKADEMICKI
UNIwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie^b

Kraków, dnia 19 II 1921

Dziewkanowi Wydziału Prawniczego
w miejscu

Przesyłam do właściwego urzędowania z nadmienieniem, że Rafał Lemkin jest zapisany w bieżącym półroczu jako zwyczajny słuchacz praw.

Rektor:
^c[Stanisław] Estreicher^{33-c}

³¹ Michał Schneeweiss — ur. 1898 w Rzeszowie, Galicja; wyzn. mojżeszowe; ojciec lub opiekun Szymon Schneeweiss, kupiec zamieszkały w Rzeszowie. UJ, WP, st. zw. 1919/20 sem. I. W r. akad. 1918/19 sem. II — podaje, że był UJ, a w rubryce dotyczącej służby wojskowej podał, że służył w 18 pułku piechoty. W katalogu wydziałowym adnotacja S. Kutrzeby: „Według doniesienia Sądu Polowego w Wołkowysku z 30 I 1921 wystawił sfałszowane świadectwo wojskowe”. Zob.: AUJ, WP II 296.

³² Zbigniew Pawłowski — ur. ok. 1895.

³³ Stanisław Estreicher (1869–1939) — dr praw 2 VII 1892, doc. pryw. prawa niemieckiego 1 II 1895–3 VIII 1902, prof. nzw. prawa niemieckiego 1 X 1902–30 IX 1906, prof. zw. prawa niemieckiego

Nr 1B.

masz.

^bWYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
UNIwersytetu Jagiellońskiego
W K R A K O W I E^b

Kraków, dnia 22 II 1921

Do
SENATU AKADEMICKIEGO
w K r a k o w i e

W załączeniu przesyłam pismo Sądu Polowego Etapu 2 Armii w Wołkowysku i proszę o wytoczenie śledztwa dyscyplinarnego słuchaczowi: L e m k i n o w i Rafałowi i S c h n e e w e i s s o w i Michałowi³⁴.

Z Dziekanatu Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego
^c[Stanisław] Kutrzeba^{35c}

Nr 1C.

masz.

^bSENAT AKADEMICKI
UNIwersytetu Jagiellońskiego W K R A K O W I E^b

W Krakowie, dnia 25 III 1921

J[ąśnie] W[ielmożnemu] Panu Profesorowi
Drowi Józefowi B r z e z i ń s k i e m u³⁶
w Krakowie

Przesyłam w myśl uchwały Senatu Akademickiego z 10 III 1921³⁷ z prośbą o przeprowa-

1 X 1906 (historii prawa na Zachodzie Europy — od 1 X 1919)—31 VIII 1939, dziekan WP 1911/12, 1918/19, 1925/26, rektor UJ 1919/20—1920/21.

³⁴ AUJ, WP II 85, protokół posiedzenia Rady Wydziału Prawa i Administracji z 9 III 1921, k. 211, punkt 1: „Dziekan przedstawia protokół L.869–1238; w szczególności zawiadamia o zatwierdzeniu przez Senat [Akademicki] uchwały Rady Wydziałowej o odnowieniu dyplomu doktorskiego prof. Ernestowi Tillowi i o przesłaniu do Senatu [Akademickiego] wniosków o wytoczenie śledztwa dyscyplinarnego studentom: [Rafałowi] Lemkinowi i [Michałowi] Schneewisowi”.

³⁵ Stanisław Kutrzeba (1876–1946) — dr praw 29 X 1898, doc. pryw. prawa polskiego 10 XI 1902–31 III 1908, prof. nzw. dawnego prawa polskiego 1 IV 1908–31 III 1912, prof. zw. dawnego prawa polskiego 1 IV 1912–7 I 1946, dziekan WP 1913/14, 1920/21, rektor UJ 1932/33.

³⁶ Józef Brzeziński (1854–1932) — dr praw 31 VII 1878, doc. pryw. prawa kościelnego 9 VI 1886 (z tyt. prof. nzw. — od 30 XII 1893)—30 IX 1899, prof. nzw. prawa kościelnego 1 X 1899 (z tyt. i charakterem prof. zw. 26 IX 1909)—31 X 1919, prof. zw. prawa kościelnego 1 XI 1919–30 IX 1928, prof. hon. 29 IX 1928–22 II 1932.

³⁷ AUJ, S II 85, protokół z VI zwyczajnego posiedzenia Senatu Akademickiego z dnia 10 III 1921,

dzenie dochodzenia dyscyplinarnego i przedstawienie wniosków Senatowi [Akademickiemu].

Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego
^c[Stanisław] Estreicher^c

Nr 2.

List dziekana Wydziału Prawa Stanisława Kutrzeby do Senatu Akademickiego UJ w sprawie miejsca zamieszkania Rafała Lemkina

masz.

^bWYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
 UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
 W K R A K O W I E^b

Kraków, dnia 24 III 1921

Do
 SENATU AKADEMICKIEGO
 w K r a k o w i e

Donoszę, iż słuchacz [Rafał] Lemkin, przeciw któremu zażąd^a a^ałem śledztwa dyscyplinarnego mieszka [przy] ul. Sebastiana 20.

Z Dziekanatu Wydziału Prawa i Administracji
 Uniwersytetu Jagiellońskiego
^c[Stanisław] Kutrzeba^c

Nr 3.

List prof. Józefa Brzezińskiego, prezesa Komisji Dyscyplinarnej UJ, do Sądu Polowego Etapu 2 Armii w sprawie sfalszowanego zaświadczenia wojskowego

rkps, masz.

Kraków, dnia 31 V 1921
 Komisja Dyscyplinarna

Do Sądu Polowego Etapu 2 Armii
 w W o ł k o w y s k a c h
 (ziemia grodzieńska)³⁸

W tut[ejszym] Uniwersytecie toczą się dochodzenia dyscyplinarne przeciw Rafałowi Lemkinowi słuch[aczowi] praw, wdrożone ^a-na^a podstawie doniesienia z dnia 30 I [1921]

k. 36, punkt 7: „Sprawa dyscyplinarna dwóch słuchaczy Wydziału Prawa — Odstąpiono sprawę komisji dyscyplinarnej złożonej z prof[esorów]: [Józefa] Brzezińskiego, [Stanisława] Gołąba i [Rafała] Taubenschlaga”. Ostatecznie prof. Stanisława Gołąba zastąpił prof. Tadeusz Dziurzyński.

³⁸ Wpłynęło do Sądu Polowego dnia 9 VI 1921.

uczynionego przez kierownika kancelarii tamtejszego Sądu [Polowego] Pawłowskiego, o to, że przy wpisie [Rafał Lemkin] miał rzekomo przedłożyć zaświadczenie tamtejszego Sądu polowego, jakoby miał pracować w tamtejszym Sądzie [Polowym].

Uprasza się o bezzwłoczne przesłuchanie kierownika kancelarii Zbigniewa Pawłowskiego pod przysięgą na następujące okoliczności:

1) Skąd Pawłowski otrzymał wiadomości o tym, że obywatel Rafał Lemkin wykazał się przy wpisach zaświadczeniem fałszywym^a wystawionym^a przez Michała Schneeweis[sa];

2) Skąd ma wiadomość o tym, że Schneeweis[s] wystawiał w ogóle fałszywe zaświadczenia, a w szczególności, że je wystawił Lemkinowi;

3) Wobec tego, że w aktach tamtejszego Uniwersytetu nie ma dowodu na to, jakoby Lemkin przedłożył zaświadczenie w mowie będące, zechce świadek dokładnie wyjaśnić, czy to zaświadczenie oglądał, względnie skąd wie, że niedokładność w zaświadczeniu owym był^a powodem, iż Uniwersytet miał sprawdzić identyczność tegoż zaświadczenia;

4) Czy dalej ów Schneeweis[s] miał jakieś dochodzenia w tamtejszym Sądzie [Polowym] z powodu wystawienia fałszywych zaświadczeń;

5) Skąd wie świadek o tym że, Schneeweis[s] prosił [Rafała] Lemkina o^a tuszowanie^a sprawy, zwłaszcza, że w tamtejszym Uniwersytecie aż^a do^a chwili, kiedy doniesienie [Zbigniewa] Pawłowskiego wpłynęło, nie było wiadomym, iż [Rafał] Lemkin przedłożył w ogóle fałszywe zaświadczenie i żadne z powodu tego nie toczyły się dochodzenia.

Kraków, dnia 30 V 1921
Prezes Komisji Dyscyplinarnej
[Józef] Brzeziński^c

^bWidziałem!

Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego^b

^c[Stanisław] Estreicher^c

Nr 4.

Protokół przesłuchania Zbigniewa Pawłowskiego

druk, masz.

Ekspozytura Sądu Polowego]

D[owództwa] 2 Armii

Przesłuchanie świadka

Wołkowysk, dnia 13 VI 1921

Początek o godz. 16 min. --- połud.

Sprawa karna przeciw: ---

Obecni:

Sędzia śledczy: kapitan K[orpusu] S[ędziów] dr Braun, szef Ekspozytury Sądu Polowego]

Protokolantka: Polakiewicz Waleria

Tłumacz języka: ---

Wzywa się świadka, ażeby na pytanie według najlepszych wiadomości i pewności szczerą prawdę zeznał, nic nie zataił i tak zeznał ażeby mógł w razie potrzeby swoje zeznania swoje zaprzysiąc.

Świadek podaje swoje stosunki osobiste:

- 1) Imię i nazwisko: Zbigniew Pawłowski
- 2) Miejsce urodzenia: Cieszyn
- 3) Wiek: 26 lat
- 4) religia: rzym[sko]kat[olicka]
- 5) Stan: kawaler
- 6) Zawód i zatrudnienie: Kierownik Kancelarii Gł[ówniej] Sądu Pol[owego] D[owódz]twa 2 Armii
- 7) Stopień i oddział: Urz[ędnik] wojsk[owy] kontr[aktowy] VII kat[egorii]
- 8) Garnizon (miejsce zamieszkania): Wołkowysk, z[iemii] grodzieńskiej
- 9) Stosunek do obwinionego albo innych w sprawie karnej interesowanych osób: bez przeszkód

Co do sprawy:

O tym, że niejaki [Rafał] Lemkin otrzymać miał od byłego sierż[anta] Michała Sznée-weissa, który był pisarzem w tut[ejszym] Sądzie [Polowym], zaświadczenie fałszywe, z którego skorzystać miał przy wpisie na Uniwersytet Krakowski, dowiedziałem się od osób prywatnych w Wołkowysku w rozmowie prywatnej. Osób tych nie znam z nazwisk, ani ich teraz nie widuję — gdyż rzecz działa się jeszcze w styczniu b[ieżącego] r[oku].

Z własnego doświadczenia nie wiem o tym, jakoby [Michał] Sznée-weiss wystawiał w ogóle fałszywe zaświadczenia osobom cywilnym lub komukolwiek, a w szczególności wystawił takowe [Rafałowi] Lemkinowi. Jak już zaznaczyłem powyżej, słyszałem o tym tylko w rozmowie prywatnej.

Zaświadczenia, o którym tu mowa, nie widziałem, o tym, że Uniwersytet sprawdzać miał identyczność tego zaświadczenia, słyszałem właśnie w powyższej rozmowie.

O prośbie [Michała] Sznée-weissa, a raczej o rzekomej prośbie [Michała] Sznée-weissa, o ile ta okoliczność zapodana jest w mym doniesieniu, czego sobie dziś już przypomnieć nie mogę, miałem wiadomość również tylko z tego opowiadania.

P.o.t.z.

°Pawłowski Zb[igniew]°

Zakończono, z tym, że świadka w prawnej formie zaprzysiężono, po pouczeniu go w myśl ustawy, poczym świadek zeznania swe bez zmian podtrzymuje.

Sędzia sądowy
Kapitan K[orpusu] S[ędziów]
°Dr Braun°

Prot[okolantka]
°Polkiewicz [Waleria]°

Z u[zupełnieniem] ad 4 niniejszego pisma rekwizycyjnego, zaznacza się, iż wedle ts. rejestrów sierż[ant] Sznieweiss Michał nie miał w tut[ejszym] Sądzie [Polowym] żadnych dochodzeń z powodu wystawiania fałszywych zaświadczeń.

Wymieniony pełnił tu służbę pisarza

Szef Ekspozytury
Kapitan K[orpusu] S[ędziów]
^cDr Braun^c

Nr 5.

Protokół posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej UJ z przesłuchania Rafała Lemkina oraz adnotacja Włodzimierza Ottmana o uchwale Senatu Akademickiego o relegowaniu z uczelni

Rkps

Posiedzenie Komisji Dyscyplinarnej z dnia 28 V 1921
[fragment³⁹]

Obecni — podpisani:

Prof. [Józef] Brzeziński — j[ako] przewodniczący; prof. [Tadeusz] Dziurzyński⁴⁰ i prof. [Rafał] Taubenschlag⁴¹ — jako członkowie.

[...]

3) Przystąpiono do sprawy Rafała Lemkina i Michała Schneeweis[s]a o oszustwo.

Rafał Lemkin [urodzony] w Wołkow[y]sku, lat 26, wyzn[anie] [wyraz nieczytelny] zeznaje:

Po inwazji bolszewickiej pozostałem w oddziale sanitarnym w Wołkowysku chcąc uzyskać się na Uniwersytet uważając, że służba sanitarna nie jest wystarczającą do przyjęcia na Uniw[ersytet] zgłosiłem się do Sądu Polowego 2 Armii, gdzie pułk[ownik] Lukas przyjął mnie nadetatowo do pracy w Sądzie [Polowym]. Pracowałem też tam [oczywiście?]

³⁹ Pominięto dwa punkty: 1) poświęcony dochodzeniu dyscyplinarnemu przeciwko Abramowi Wassersteinowi (Wassersztajn) — ur. w 1899 w Warszawie, Królestwo Polskie; wyzn. mojżeszowe; narod. polska; obyw. polskie; ojciec lub opiekun Nachman Wassersztajn, kupiec zamieszkały w Warszawie. Matura. Wolna Wszechnica polska w Warszawie przed r. akad. 1919/20 sem. II. UJ, WP, st. zw. 1919/20 sem. II—1920/21 sem. I. „Orzeczeniem Senatu [Akademickiego] do L.1699/1921 z 15 VI 1921 pozbawiony prawa studiów w państwowych szkołach akademickich na stałe. 18 II 1921. Kutrzeba”. Zob. AUJ, WF II 300, katalog wydziałowy studentów Wydziału Prawa; i 2) Romanowi Krynickiemu — ur. w 1900 w Lipniku nad Białą, Galicja; wyzn. greckokatolickie; narod. polska; obyw. austriackie (od 1918/19 sem. II — polskie); ojciec lub opiekun Leon Krynicki, urzędnik Namiestnictwa, zamieszkały w Białej. Gimnazjum w Bielsku 15 III 1918. UJ, WP, st. zw. 1918/19—1919/20 sem. I, 1921/22—1923/24 trym. II; absolutorium 27 XI 1924. Dochodzenie dyscyplinarne zostało umorzone.

⁴⁰ Tadeusz Dziurzyński (1879—1962) — dr praw 3 II 1906, doc. pryw. austriackiego postępowania sądowo—cywilnego 15 XII 1912—30 V 1919, prof. nzw. postępowania sądowego cywilnego 1 VI—31 VIII 1919, prof. zw. procesu cywilnego Uniwersytetu w Poznaniu 1 IX 1919—30 IX 1920, prof. zw. prawa handlowego i wekslowego 1 X 1920—31 X 1950, dziekan WP 1922/23, 1928/29, 1932/33.

⁴¹ Rafał (Rafaël) Taubenschlag (1881—1958) — dr praw 23 IV 1904, doc. prywatny prawa rzymskiego 2 X 1913—30 IX 1919, prof. nzw. prawa rzymskiego 1 X 1919—31 VIII 1921, prof. zw. prawa rzymskiego 1 IX 1921—24 IV 1948, dziekan WP 1929/30, 1935/36.

jako protokolant w czasie od połowy października do połowy listopada 1920, a protokoły [wyraz nieczytelny] rozpraw przy których jako prokurator [wyraz nieczytelny] kap[itan] Turkowski⁴² wykazują moje nazwisko; na tej podstawie zażądałem poświadczenia ze strony Sądu Polowego, którego mi odmówiono na tej podstawie, że pracowałem jako wolontariusz. Z faktu jednak, że tam pracowałem, wysnułem wniosek, że wolno mi zamieścić w rodowodzie notatkę, że byłem zajęty przy Sądzie Polowym i na tej podstawie notatkę tą zamieściłem.

Nieprawdą jest, by M[ichał] Schneeweis[s] wystawił poświadczenie z odbytej służby przy Sądzie Polowym, a ja poświadczenie to przedłożył dziekanowi; dziekanowi przedłożyłem jedynie poświadczenie Rady Sanitarnej. Dziekanowi poświadczenie to wystarczyło, zwłaszcza że przedłożyłem świadectwo lekarskie, że w czasie odbywania poboru chorowałem.

Doniesienie to jest wypływem zemsty [Zbigniewa] Pawłowskiego, który miał [represje?] z powodu tego, że mi poświadczenia wystawić nie chciał, jako kierownik kancelarii i, który mi nawet zapowiedział, że się postara by mnie na Uniw[ersytet] nie przyjęto. Twierdzenie Pawłowskiego, by mnie nie znał, jest nieprawdziwe.

Po przedstawieniu ze strony przewod[niczące]go, że w zeznaniach jego są sprzeczności, oświadcza podejrzany:

Przyznaję ze skruchą, że ja faktycznie w Sądzie [Polowym] nie pracowałem; pracowałem jedynie w Radzie Sanitarnej; ponieważ się bałem czy na podstawie poświadczenia Rady Sanitarnej będę mógł przyjęty być na Uniwersytet, zwróciłem się do [Zbigniewa] Pawłowskiego, którego znałem, by mi on takie poświadczenie nieprawdziwe wystawił, że pracowałem nadto w Sądzie [Polowym], czego on zrobić nie chciał. Wobec tego zapisując się przedłożyłem dziekanowi poświadczenie Rady Sanitarnej, a notatkę w rodowodzie, że pracowałem w Sądzie [Polowym] dodałem, sądząc, że tym ułatwię jeszcze moje przyjęcie. Dziekan jednak na notatkę w rodowodzie nie zwracał uwagi, tylko na moje zaświadczenie i na tej podstawie mnie przyjął.

[Michał] Schneeweis[s] żadnego poświadczenia mi nie dawał i ja też żadnego poświadczenia nie przedstawiałem.

W tym miejscu zarządza przewodniczący [podjęcie?] rodowodu, z którego się okazuje, że podejrzany wpisał w rodowodzie jako pracę społeczną li tylko przy Sądzie Polowym 2 Armii, a wyjaśnia podejrzany:

Przyznaję, że Dziekanowi przedłożyłem zaświadczenie ze służby sanitarnej, sądząc, że skoro zobaczy pieczętkę, nie będzie badał, czy jest to pieczętka Sądu Polowego czy Rady Sanitarnej. I przyjmie, że poświadczenie odpowiada moim podaniom w rodowodzie. Na wszelki wypadek wzięłem ze sobą świadectwo lekarskie, tak że gdyby dziekan dostrzegł sprzeczność, ja mógł od razu się wytłumaczyć, że do poboru nie stawałem i dlatego pełniłem służby sanitarne, natomiast miałem zamiar wyłuszczyć dziekanowi, gdyby mnie zapytał, dlaczego wpisałem w rodowodzie służbę polową, że pracowałem tam dorywczo.

Tymczasem dziekan sprzeczności nie dostrzegł, rodowodu nie czytał, lecz tylko świadectwo służby sanitarnej i świadectwo lekarskie, i na tej podstawie mnie przyjął.

Na zapytanie prof. [Tadeusza] Dziurzyńskiego skąd nazwisko M[ichała] Schneeweis[s]a pojawiła się w akcie, podejrzany nie umie dać odpowiedzi: [poświadcza?], że Pawłowski go tam umieścił ponieważ [Michał] Schneeweis[s] musiał mieć opinię, że podpisy fałszuje.

Komisja postanowiła przesłuchać dziekana [Stanisława] Kutrzebę, poczym wezwany dziekan oświadcza:

⁴² Może: Marian Wincenty Turkowski (ur. 1894) — mjr 79 białostockiego pułku piechoty. Zob.: *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1 VI 1921*, Warszawa 1921.

Ja z zasady nie badam rodowodów, bo na to nie mam czasu, badam jedynie zaświadczenia służby sanitarnej czy wojskowej i zaznaczam, że na podstawie przedstawionego mi zaświadczenia byłbym przyjął [Rafała] Lemkina, ze względu na to, że on pochodzi z gub[erni] grodzieńskiej, a gub[ernia] grodzieńska należy do okręgów, gdzie przymus wojskowy nie obowiązywał. Czy podejrzany świadectwo to przedstawił przy zapisie, tego nie pamiętam, gdyż jest nieprawdopodobieństwem pamiętać przy tylu wpisach, a świadectwa wojskowe muszę zwracać, wobec tego, że petentom są one potrzebne. Jeżeli jednak dotyczący był wpisany już poprzednio jako słuch[acz] Uniw[ersytetu] Jag[iellońskiego] to byłbym go mimo tego świadectwa nie przyjął, zaś względnie na to, że słuchaczy obowiązywał rygor wstąpienia do służby wojskowej chyba, żeby wykazał się świadectwem lekarskim, że służby wojskowej pełnić nie mógł. Nie jest wykluczone, że gdyby przedłożył takie świadectwo, byłbym go na podstawie takiego zaświadczenia umocnionego świadectwa lekarskiego przyjął.

Dziekan równocześnie dodaje, że przeciw [Rafałowi] Lemkinowi wpłynęło doniesienie Jerzego Warchoła, iż mu [Rafał] Lemkin świadectw oddać nie chce, poczym [Rafał] Lemkin oświadcza, że do 48 godz[in] złoży indeks u p[ana] dziekana.

Komisja postanowiła przesłuchać z wojsk[owych] Zbigniewa] Pawłowskiego, zajętego przy Sądzie Polowym 2 Armii na treść [dochodzenia?] i tłumaczenia się podejrzanego drogą rekwizycji.

Na tym posiedzenie zakończono z tym, że zaświadczenia przedstawione przez podejrzanego zatrzymano w aktach, a następne posiedzenie wyznaczone zostanie po nadejściu rekwizycji.

^c[Tadeusz] Dziurzyński^c
^c[Rafał] Taubenschlag^c

Ciąg dalszy dnia 23 VI 1921

Obecni — podpisani:

Prof. Brzeziński Józef, Dziurzyński Tadeusz, Taubenschlag Rafał

Staje [Rafał] Lemkin i oświadcza, że chce złożyć prawdziwe zeznanie, że powoduje się skruchą jaką [odczuwa?] z powodu popełnienia czynu w swoim pojęciu nieetycznego i prosi o wzgląd na jego rodzinę niewinną, którą utrzymuje i na jego niedoświadczenie i młodość; w szczególności zeznaje:

Prawdą jest, że służyłem przy frontow[ej] Radzie Sanitarnej, a nie wiedząc czy mi tę służbę policzą, zwróciłem się do [Zbigniewa] Pawłowskiego, którego znałem, by mi na wszelki wypadek poświadczenie wystawił, że służyłem w Sądzie [Polowym]. On odmówił, a wówczas prosiłem [Michała] Schneeweis[s]a, który jako akademik lepiej moje położenie rozumiał, by mi on pomógł. [Michał] Schneeweis[s] z grzeczności wystawił mi takie poświadczenie, które ja przedłożyłem dziekanowi, a dziekan przyjął do wiadomości, mimo że miałem legalnie zupełnie poświadczenie sanitarnej rady, poświadczenia tego jednak nie pokazywałem uważając pierwsze za lepsze.

Wstydząc się później przed samym sobą, że może — pierwszy raz w życiu — dopuściłem się czynu nieetycznego, poświadczenie [Michał] Schneeweissa [rozdarłem?].

Czy [Michał] Schneeweiss przebywa w Polsce, nie wiem, o ile słyszałem miał wyjechać z Polski.

(Stwierdzono, że Michał Schneeweis[s] nie jest wpisany na tut[ejszym] Uniwersytecie).

Przewodniczący wnosi na zamknięcie postępowania przeciwko [Rafałowi] Lemkinowi i wnosi o zastosowanie art[ykułu] 98 ust[awy] o szk[olach] akad[emickich] z 13 VII

1920⁴³] i wymierzenie mu nagany przez dziekana oraz niezaliczeniu mu letniego trymestru, a to z uwagi na jego ostatnie, pełne skruchy, przyznanie się do winy, mimo przedstawionych mu korzystnych dlań zeznań [Zbigniewa] Pawłowskiego — ze względu na stwierdzony fakt podejścia dziekana, przez przedłożenie mu świadectwa, o którego nieprawdziwości i nielegalności był przekonany.

Uchwalono jednomyślnie.

^c[Józef] Brzeziński^c
^c[Rafał] Taubenschlag^c
^c[Tadeusz] Dziurzyński^c

Nr 5A.

rkps

Na posiedzeniu Senatu [Akademickiego] w dniu 8 VII 1921 uchwalono wydać Rafała Lemkina na zawsze z Uniwersytetu Jagiellońskiego].

^c[Włodzimierz] Ottman^{44c}

Nr 6.

List rektora UJ Stanisława Estreichera do Rafała Lemkina informujący o relegowaniu z uczelni

masz.

^bSENAT AKADEMICKI
 UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE^b

W Krakowie, dnia 15 VII 1921

Dziewkanowi Wydziału Prawa [i Administracji]
 U[niwersytetu] J[agiellońskiego]
 w miejscu

Przesyłam do wiadomości z prośbą o zarządzenie doręczenia [Rafałowi] LEMKINOWI, orzeczenia dyscyplinarnego oraz o zanotowanie w aktach Dziekanatu.

Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego
^c[Stanisław] Estreicher^c

⁴³ „Naruszenie przepisów lub godności akademickiej pociąga za sobą odpowiedzialność dyscyplinarną studentów i wolnych słuchaczy. Władzę dyscyplinarną sprawuje rektor i senat akademicki, który może polecić częściowe lub zupełne jej wykonanie specjalnym sądom akademickim do spraw studentów. Do kar dyscyplinarnych należy napomnienie, nagana, niezaliczenie bieżącego kwartału (trymestru) lub półrocza w poczet czasu studiów, pozbawienie prawa ubiegania się o stopnie akademickie, usunięcie ze szkoły na czas ograniczony lub na stałe, pozbawienie prawa studiów w państwowych szkołach akademickich”. Zob.: DzURP 1920, nr 72, poz. 484.

⁴⁴ Włodzimierz Ottman (1876–1942) — sekretarz Uniwersytetu Jagiellońskiego 1912–1942.

Nr 6A.

masz.

^bSENAT AKADEMICKI
UNIwersYTETU JagIELLOŃskiego W KRAKOWIE^b

W Krakowie, dnia 15 VII 1921

Do
Pana RAFAŁA LEMKINA
słuchacza Wydziału Prawa [i Administracji]
Uniwersytetu Jagiellońskiego]
w KRAKOWIE
ul. Sebastiana 20

Zawiadamiam Pana, że Senat Akademicki uchwałą z dnia 8 VII 1921⁴⁵, na podstawie wyników przeprowadzonego dochodzenia dyscyplinarnego i w myśl postanowień art[ykułu] 98 ustawy uniwersyteckiej z dnia 13 VII 1920 (Dziennik Ustaw nr 72)⁴⁶, orzekł, iż usuwa Pana z Uniwersytetu Jagiellońskiego na stałe, a to z powodu stwierdzonego ponad wszelką wątpliwość faktu, iż Pan przedłożył Dziekanowi Wydziału Prawa świadectwo wojskowe, o którego nieprawdziwości i nielegalności był Pan przekonany.

Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego
^c[Stanisław] Estreicher^c

Nr 7.

List Rafała Lemkina do Senatu Akademickiego UJ z prośbą o wydanie świadectwa odejścia bez adnotacji o relegowaniu z uczelni oraz dalsza korespondencja władz uniwersytetu

rkps

Do Świątelnego Senatu
Uniwersytetu Jagiellońskiego
w Krakowie
R[afała] Lemkina, słuchacza praw
Uniwersytetu Jagiellońskiego
Podanie

Uchwałą Świątelnego Senatu [Akademickiego] zostałem relegowany z Uniwersytetu Jagiellońskiego za przedstawienie nieprawdziwego zaświadczenia bez odebrania mi jednak możliwości wstąpienia na inny Uniwersytet.

⁴⁵ AUJ, S II 86, protokół z X zwyczajnego posiedzenia Senatu Akademickiego z 8 VII 1921, k. 59, punkt 2, podpunkt 2: „W sprawie słuchacza Wydziału Prawa, [Rafała] Lemkina, uchwalono, po wysłuchaniu referatu komisji dyscyplinarnej, przedstawionego przez prof. [Józefa] Brzezińskiego, wydalić [Rafała] Lemkina na stałe z Uniwersytetu Jagiellońskiego, a to za przedstawienie Dziekanowi fałszywego poświadczenia wojskowego stwierdzającego rzekomą służbę wojskową obwinionego”.

⁴⁶ Właśc.: Ustawa z dnia 13 VII 1920 o szkołach akademickich, DzURP 1920, nr 72, poz. 494.

Ponieważ zaś dalsze kontynuowanie studiów jest dla mnie możliwe jedynie po uzyskaniu odpowiedniego świadectwa odejścia przeto mam honor prosić Świetny Senat [Akademicki] o łaskawe zarządzenie, by na moim świadectwie nie było notatki o relegacji.

O ile ja osobiście nie zasługuję na względy, to chcę prosić, by Świetny Senat [Akademicki] uczynił powyższe dla mojej rodziny, którą od kilku lat utrzymuję.

^cR[afał] Lemkin^c

Kraków, [dnia] 23 VII [19]21

Nr 7A.

rkps

^b-SENAT AKAD[EMICKI] UNI[WERSYTETU] JAG[IELLOŃSKIEGO] L.^{-ba-2461-a}

^b-Podano d.^{-ba-23 VII 1921-a}

Dziedkanatowi Wydziału Prawniczego
w miejscu.

Przesyłam z prośbą o udzielenie opinii.

Rektor
^c[Stanisław] Estreicher^c

Nr 7B.

Ze względu na to, iż [Rafał] Lemkin przyznał się do winy i wykazuje rzeczywiście skruchę oraz na to, że komisja dyscyplinarna proponowała tylko udzielenie mu nagany, a dopiero Senat [Akademicki] podwyższył, godzę się z mej strony, by złagodzić wyrok o tyle, żeby w indeks nie wpisywano relegacji.

^c[Stanisław] Kutrzeba^c
Dziedkan

Nie

V POST SCRIPTUM

Po tak przedstawionym stanowisku dziekana Wydziału Prawa i Administracji rektor polecił wystawić odpowiedni dokument. Pod numerem 353 i z podpisami odpowiednio Stanisława Estreichera oraz Stanisława Kutrzeby 3 VIII 1921 r. wydano Rafałowi Lemkinowi testimonium abeundi nie tylko zawierające poświadczenie odbytych studiów prawniczych przez dwa semestry roku akademickiego 1919/1920, ale również bez wzmianki o dość nietypowej formie opuszczenia murów krakowskiej Wszechnicy, co więcej, opatrzone łaćcińską

formułą, że studia odbyły się z całą mocą zgodnie z obowiązującymi prawami uniwersyteckimi (Mores quod attinet legibus academicis adprime conformes exhibuit)⁴⁷.

Nowy rektor wybrany na rok akademicki 1921/1922 Julian Ignacy Nowak 20 XI 1921 r. poinformował Wydział Prawa i Administracji o decyzji Senatu Akademickiego z 4 XI 1921 r. w sprawie prośby Rafała Lemkina złożonej 23 VII 1921 r. Czytamy w niej, iż profesoria nie przychyliłi „się do powyższego wniosku — wobec tego proszę o wpisanie do indeksu [Rafała] Lemkina i świadectwa odejścia uwagi o wyroku dyscyplinarnym”⁴⁸. Dnia 23 XI 1921 r. na tym samym dokumencie odręcznie polecenie zrealizowania decyzji Senatu Akademickiego — „wykonać i mnie przedłożyć” — przekazał kancelarii uniwersyteckiej Kazimierz Władysław Kumaniecki. Tymczasem na takie polecenie padła odpowiedź, iż Rafał Lemkin już otrzymał rzeczzone świadectwo odejścia. Niemniej profesor nie zadowolili się tą odpowiedzią, zwłaszcza że student — ukarany w postępowaniu dyscyplinarnym — relegowany z Uniwersytetu Jagiellońskiego, na podstawie wystawionego dokumentu mógł zapisać się na dowolny państwowy uniwersytet w Polsce. Kazimierz Władysław Kumaniecki skierował zatem — 26 XI 1921 r. — kolejne zapytanie do Rektoratu: „Proszę stwierdzić, na podstawie czyjego zarządzenia wydano z Kwestury świadectwo odejścia i czy wydano je istotnie do rąk petenta?”. Włodzimierz Ottman pełniący funkcję sekretarza uniwersyteckiego przekazał w dwa dni później pozytywne odpowiedzi na dwa postawione pytania. Aby wykonać decyzję Senatu Akademickiego niezezwalającą na wydanie Rafałowi Lemkinowi świadectwa odejścia i indeksu bez wpisu o relegowaniu z uczelni, a nie mogąc tego uczynić na wspomnianych dokumentach, Rektorat Uniwersytetu Jagiellońskiego skierował 29 XI 1921 r. do swoich odpowiedników w Warszawie i we Lwowie pismo następującej treści: „Zawiadamiam, iż słuchacz prawa naszego Uniwersytetu Rafał Lemkin został uchwałą Senatu Akad[emickiego] z 8 VII 1921 relegowany z Uniwersytetu Jagiell[ońskiego], a to z powodu przedłożenia Dziekanowi nieprawdziwego i nielegalnego poświadczenia”.

⁴⁷ AUJ, WP II 407, kopie absolutoriiów z lat 1855–1921.

⁴⁸ AUJ, S II 86, protokół I posiedzenia Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 4 XI 1921, k. 82; S II 728, „Rozprawy dyscyplinarne o przestępstwa pospolite, naruszenie dyscypliny uniwersyteckiej lub w sprawach cywilnych 1919–1927”, notatka z dnia 20 XI 1921.